

55-77 ; Klyuchevskiy V. O. Nedorosl Fonvizina (Opyit istoricheskogo ob'yasneniya uchebnoy pesyi) // Sochineniya: v 9 t. T. IX. Materialyi raznyih let. M.: Myisl, 1990. S. 55-77.

7. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / Д. Хелд [и др.]; пер. с англ. В.В. Сапова [и др.]. М., 2004 ; Уэбстер Ф. Теории информационного общества. М., 2004 ; Globalnyie transformatsii: politika, ekonomika, kultura / D. Held [i dr.]; per. s angl. V.V. Sapova [i dr.]. M., 2004 ; Uebster F. Teorii informatsionnogo obschestva. M., 200.

8. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М., 2000 ; Kastels M. Informatsionnaya epoha: ekonomika, obschestvo i kultura. M., 2000.

9. Маршалл Т.Х. Гражданство и социальный класс // Избранные очерки по социологии / под ред. Л. Гирко. М., 2006 ; Marshall T.H. Grazhdanstvo i sotsialnyiy klass // Izbrannyye ocherki po sotsiologii / pod red. L. Girko. M., 2006.

D. V. Tysiachnyi

INSTITUTE OF CITIZENSHIP IN GLOBALIZATION: THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACHES

The article deals with theoretical and methodological approaches to defining the institution of citizenship in the conditions of globalization. The concept, content and current trends of development and constitutional modernization of the Institute of Citizenship are determined.

Key words: citizenship, globalization, constitutional modernization, constitutional law institute.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019 р.

УДК 342.5(477)

О. Г. Курчин

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються теоретико-методологічні підходи до визначення місцевого самоврядування як екзистенціального середовища реалізації містобудівної діяльності. Визначається поняття, зміст та сучасні тенденції розвитку інституту місцевого самоврядування як важливого конституційно-правового інституту у сучасних умовах конституційної модернізації регулювання суспільних відносин.

Ключові слова: міське самоврядування, містобудування, локальна демократія, децентралізація, муніципальне право.

DOI 10.34079/2226-3047-2019-9-17-113-119

Постановка проблеми. Серед великих досягнень людської цивілізації особливо виокремлюється феномен місцевого самоврядування, який включає до себе не тільки здійснення відповідною спільнотою людей – територіальною громадою відповідних публічно-владних функцій, а й створення відповідного середовища проживання – телеологічно спрямовану діяльність зі створення місць проживання і перетворення території в залежності від екзистенційних потреб та інтересів населення. Центральне місце в такій діяльності займає містобудування – комплексна багатогранна діяльність

суспільства, що спрямована на створення матеріально-просторового середовища життєдіяльності людини в поселеннях та районах розселення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення сутності та змісту місцевого самоврядування як сфери людської діяльності були предметом багатьох досліджень муніципально-правової, адміністративно-правової науки, а також дисциплін з теорії та практики публічного управління й адміністрування. В цьому відношенні можна виділити праці вітчизняних вчених, які присвячені визначенню різних аспектів діяльності органів місцевого самоврядування, таких як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. В. Ковбасюк, О. В. Зарудін, А. О. Краснейчук, В. Ф. Золотарьов, О. І. Пархоменко-Куцевіл, В. А. Грабовський, У. С. Мустафасва, Є. А. Ручкін-Якименко та ін.

Мета дослідження. Метою статті є розкриття сучасних теоретико-методологічних підходів до визначення інституту місцевого самоврядування як екзистенціальної сфери реалізації містобудівної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Місцеве самоврядування створює відповідні внутрішньо-екзистенційні організаційні та нормативні умови для життя членів територіальної громади, реалізуючи їх потреби і інтереси, а містобудівна діяльність створює зовнішньо-екзистенційні умови матеріально-просторового середовища такої життєдіяльності людини та саме таке ординарне середовище на відповідній території де саме й функціонує людина в контексті реалізації таких потреб і інтересів. Звідсіля у організаційно-функціональному аспекті виникає відповідна «мотрійка» – місцеве самоврядування виступає в якості великої мотрійки, що включає до себе мотрійку маленьку – містобудівну діяльність. Але у аспекті онтологічному таку мотрійку можна розглядати й у зворотному вигляді – місцеве самоврядування виступає в якості ядра містобудівної діяльності (маленька мотрійка), в той час як сама така діяльність є результатом функціонування інституту місцевого самоврядування, що покликаний реалізовувати потреби та інтереси локального співтовариства (велика мотрійка).

З позицій телеології місцеве самоврядування тут виступає в якості статутарно-функціональної мегамети, а містобудівна діяльність в якості функціонально-діяльнісної мезомети (завдання), при цьому мініметою виступає створення матеріально-просторового середовища життєдіяльності конкретної людини в поселеннях та районах її розселення.

З позиції комунікативної взаємодії – місцеве самоврядування є тим великим соціальним простором де здійснюються шляхом масових міжособистісних, групових та колективних комунікацій різні завдання щодо задоволення екзистенційних потреб людини та її соціальних асоціацій – міні-, мезо та мегагруп (наприклад, родина, трудовий колектив, територіальна громада загалом тощо), з метою вирішення мегазавдання локальної демократії – реалізації питань місцевого значення. При цьому містобудівна діяльність виступає тут не тільки як таке завдання місцевого значення, а й як інструмент та механізм якісного перетворення та облаштування території, з метою її пристосування для середовища проживання жителів.

У контексті історичної ретроспективи формування містобудівної діяльності завжди супроводжувало процеси становлення самоорганізації та самоврядування груп людей за територіальною ознакою (облаштування міст-полісів Стародавньої Єллади, міст та храмів Єгипту та Іудеї (Іерусалим), міст та муніципій Стародавнього Риму, населених пунктів Візантії, міст Середньовічної Європи тощо).

Вважаємо, що тут проявляється глибоке та філософське розуміння як місцевого самоврядування, так й містобудівної діяльності, що має свій вихід на онтологічний рівень їх узагальнення: вони є дієвим способом і засобом реалізації системи

екзистенційно-об'єктивних та екзистенційно-суб'єктивних інтересів, що продукуються людиною в процесі її життєдіяльності на відповідній території в процесі виконання нею основної ролевої позиції в місцевому самоврядуванні – жителя-члена територіальної громади [1, с. 24] та посилюються з виконанням людиною інших ролевих позицій, що «витікають» з цієї первинної та основоположної позиції «жителя» – члена родини, члена трудового колективу, члена будь-яких соціальних груп, що засновані на інших соціально-індивідуальних та соціально-колективістських інтересах [2, с. 53].

Звідсіля виникає вельми яскравий аксіологічний зв'язок між самим місцевим самоврядуванням та містобудівною діяльністю, що носить як безпосередній, так й опосередкований характер, а саме:

а) місцеве самоврядування та містобудівна діяльність є безальтернативними факторами існування один одного – вони є об'єктивно пов'язаними між собою та взаємно один одного детермінують – тобто, ці фактори носять антропогенний характер та характеризуються формуванням та наявністю складних системних зв'язків та нормативних систем, що переплітаються та взаємно стимулюють одна одну;

б) місцеве самоврядування є природною іманентною територіально-просторовою середою виникнення містобудівної діяльності, саме місцеве самоврядування створює організаційний, організаційно-правовий та нормативний простір для виникнення, існування та функціонування містобудівної діяльності;

в) містобудівна діяльність беззаперечно повинна розглядатися тільки у муніципальному вимірюванні, адже без свого інтерстиціального (внутрішнього) зв'язку з місцевим самоврядуванням, з його інститутами та місцевим населенням, жителями-членами територіальної громади – воно втрачає телеологічний зміст та соціальне призначення.

У праксеологічному аспекті з наукових позицій містобудівна діяльність представляє собою галузь науки і техніки, яка веде дослідження інженерно-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем формування життєвого середовища, що включає конструювання систем населених місць, їх планування й забудови. Тобто, містобудівна діяльність виступає вторинною діяльністю по відношенню до місцевого самоврядування, що здійснюється на відповідних територіях держави територіальними громадами та сформованими ними органами місцевого самоврядування (ст. 140 Конституції України [3]).

У контексті методологічного наповнення містобудівна діяльність представляє собою складну раціональну, інноваційну, технологічну, організаційну, нормативну діяльність щодо розробки різноманітних типів містобудівних об'єктів (регіонів, міст, сіл та їх структурних елементів), створення відповідних матеріально-просторових форм сучасного містобудування, обґрунтування і розробки, а також нормативізації і легалізації державної містобудівної політики, інформаційного забезпечення містобудівної діяльності.

Вказані напрямки містобудівної діяльності реалізуються в сфері місцевого самоврядування та місцевого управління та мають за мету сприяння забезпеченню процесів управління розвитком населених місць та територій, планування забудови, реконструкції та експлуатації населених місць та регіонів відповідно до потреб населення й виробництва. Слід зазначити, що саме в рамках телеологічних доміант містобудівної діяльності органічно співпадають цільові стратегічні настанови місцевого самоврядування та держави – бо державу у підсумку турбують кінцеві результати такої діяльності – технологічно облаштовані території, що є оптимально придатними для організації життєдіяльності людей та відповідають нормативним настановам з позицій архітектури, транспортної логістики, насиченості відповідним

набором інфраструктури з послугами та побутом, а також такими, що є придатними для функціонування з різних позицій безпеки (екологічної, технологічної, протипожежної, санітарної, епідеміологічної, оборонної тощо).

Але не дивлячись на явні державні інтереси в сфері містобудівної діяльності, слід наголосити на її пріоритетному локальному характері та особливому значенні для місцевого самоврядування, що, на наш погляд, детермінується феноменом територіальної конотації. Цей термін має комплексний характер та містить в собі два визначення, що володіють не тільки самостійним значенням, а й в контексті їх комплексного використання набувають системного та кумулятивного значення.

Згідно російськомовній Вікіпедії – Вільної енциклопедії, територія (лат. *territorium*) – частина поверхні суші з певними межами. Територією насамперед називається земельний простір, на який поширюється юрисдикція держави або адміністративної одиниці (територіального утворення) в її складі [4]. В українськомовній Вікіпедії – Вільній енциклопедії, територія (лат. *territorium* – область, територія; від *terra* — земля) – це регіон, обмежена частина земної поверхні в природних, державних, адміністративних або умовних межах: визначається протяжністю, як специфічним видом «просторового» ресурсу, площею, географічним розташуванням, природними умовами, господарським освоєнням [5]. Територія є об'єктом конкретної діяльності [6, с. 76].

Нас, насамперед, інтересує територія держави, на якій й відбувається містобудівна діяльність. Територія держави (державна територія, територія як ознака держави) – одна з частин земної кулі, що правомірно знаходиться під юрисдикцією будь-якої держави, вона виступає як одна з основних ознак держави на відносно пізній стадії соціального розвитку [7].

Слід зазначити, що державна територія в історичному минулому не виступала як основна ознака державності в ранніх державних утвореннях, але стала такою ознакою пізніше. Це було детерміновано тим, що на першій стадії свого існування багато племен і народів вели кочовий спосіб життя, змінюючи місце перебування в залежності від наявності природних ресурсів. При цьому існувала певна система організації влади саме в умовах такого способу життя, так що для деяких з племен можна говорити про наявність тільки таких основних ознак державності, як народ і суверенна (верховна) державна влада. Але з переходом до осілості поступово встановилася певна державна територія, яка стала головним базисом не тільки розвитку держави, а й матеріальною основою її суверенітету [8, с. 400].

У цьому аспекті та в контексті дослідження, що нами здійснюється, представляє великий науковий та методологічний інтерес загальновідома дефініція Ф. Енгельса, що «територія – це держава, яка зайнята населенням, де діє влада еліти» [9, с. 213].

Наведена позиція володіє в контексті нашого дослідження низкою характеристик, а саме:

а) якщо держава визначається через територію, то це означає, що держава володіє відповідною фіксованою територією, яка правомірно знаходиться у її власності;

б) якщо територія є зайнятою населенням, то саме цей статус людей є основний в антропологічному освоєнні території держави і саме такий статус є визначальним у ролевій позиції людей в сфері місцевого самоврядування;

в) якщо держава має територію, яка зайнята населенням, то це означає, що останнє здійснює на цій території відповідну цілеспрямовану діяльність щодо її облаштування для нормальної, оптимальної і тривалої життєдіяльності – саме в пріоритетних напрямках такої діяльності населення й знаходиться містобудівна діяльність на різних стадіях її фактичного історичного прояву і реалізації;

г) якщо на території держави, де функціонує населення, здійснюється влада еліти (публічна влада. – Авт.), то це означає, що така влада повинна вирішувати низку екзистенціальних проблем існування як суспільства, так й держави – тобто це означає фактичний розподіл функцій держави та функцій соціуму, функціуючого на локальному рівні в умовах повсякденності. При цьому публічна влада в межах локального соціуму, що функціонує на відповідній території проявляється у вигляді публічної самоврядної (муніципальної) влади, тобто влади місцевого самоврядування [10, с. 6].

Вважаємо, що це обумовлює особливу територіальну значущість території для містобудівної діяльності, причому перша виступає матеріальною базою для другої. Але слід враховувати, що на своїй території державою здійснюється територіальне верховенство, сукупність вищої і єдиної влади, яка є однією з невід'ємних частин державності. Кордонами державної території встановлюються межі дії вищої державної влади і правових норм, що нею видаються. А це означає, що використання території з метою здійснення містобудівної діяльності вже апіорі носить нормативно-технологічний характер. Крім того, тут слід враховувати й складові елементи державної території на яких можливо здійснювати профільну діяльність, а це, насамперед, суша – як частина поверхні планети, що не покрита водами та лежить в межах державних кордонів.

Найбільш близьким для містобудівної діяльності виступають дефініції, що є пов'язаними з територіями де мешкає населення або діє публічна самоврядна влада. Так, російськомовна Вікіпедія визначає:

- а) територію міста – як територію обмежену межами міста;
- б) територію місцевого самоврядування – як територію муніципального утворення, землі міських і сільських поселень, прилеглі до них землі загального користування, рекреаційні зони, інші землі в межах муніципального утворення незалежно від їх цільового призначення і форм власності;
- в) територію громадського самоврядування – землі міських, сільських поселень, прилеглі до них землі загального користування, рекреаційні зони, землі, необхідні для розвитку поселень, і інші землі в межах муніципального утворення незалежно від форм власності та цільового призначення, де організовано громадське самоврядування, наприклад: територія СНТ, територія ДСК, під'їзд багатоквартирного житлового будинку [4].

Україномовна Вікіпедія робить наголос на роль території у містобудуванні, зокрема шляхом виокремлення принаймні її нормативно-формалізованої характеристики. Таким чином визначаються наступні дефініції:

- а) планування територій – процес регулювання використання територій, який полягає у створенні та впровадженні містобудівної документації, ухваленні та реалізації відповідних рішень;
- б) детальний план території – містобудівна документація, яка розробляється для окремих районів, мікрорайонів, кварталів та районів реконструкції існуючої забудови населених пунктів;
- в) схема планування території – містобудівна документація, яка визначає принципові рішення планування, забудови та іншого використання відповідних територій адміністративно-територіальних одиниць, їх окремих частин;
- г) генеральна схема планування території України – містобудівна документація, яка визначає концептуальні рішення планування та використання території України.
- д) проект забудови територій – містобудівна документація, що поєднує властивості містобудівної та проектної документації, яка розробляється для

будівництва комплексів будинків і споруд [5].

Висновки. Таким чином, слід відзначити, що місцеве самоврядування створює відповідні внутрішньо-екзистенційні організаційні та нормативні умови для життя членів територіальної громади, реалізуючи їх потреби і інтереси, а містобудівна діяльність створює зовнішньо-екзистенційні умови матеріально-просторового середовища такої життєдіяльності людини та саме таке ординарне середовище на відповідній території де саме й функціонує людина в контексті реалізації таких потреб і інтересів.

Список використаної літератури:

1. Баймуратов М. А. Объектный состав публичной самоуправленческой (муниципальной) власти: телеологические установки, идентификация, конституционно-правовая регламентация / М. А. Баймуратов, Т. М. Буряк. – Сумы : Университ. книга, 2007. – 232 с. ; Baymuratov M. A. Ob'ektnyyi sostav publichnoy samoupravlencheskoy (munitsipalnoy) vlasti: teleologicheskie ustanovki, identifikatsiya, konstitutsionno-pravovaya reglamentatsiya / М. А. Baymuratov, Т. М. Buryak. – Sumyi : Universit. kniga, 2007. – 232 s.
2. Баймуратов М. О. Феноменологія муніципальних прав людини/ М. О. Баймуратов // Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні. – 2013. – № 1. – С. 52-56 ; Vaimuratov M. O. Fenomenolohiia munitsypalnykh prav liudyny/ М. О. Vaimuratov // Mistseve samovriaduvannia ta rehionalnyi rozvytok v Ukraini. – 2013. – № 1. – S. 52-56.
3. Конституція України 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 ; Konstytutsiia Ukrainy 1996 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – № 30. – St. 141.
4. Территория // Википедия. Свободная энциклопедия. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F> (дата звернення: 25.03.2019) ; Terytoriia // Vikipediia. Vilna entsyklopediia. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F>
5. Територія // Вікіпедія. Вільна енциклопедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 25.03.2019) ; Terytoriia // Vikipediia. Vilna entsyklopediia.
6. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – С. 76 ; Alaev E. B. Sotsialno-ekonomicheskaya geografiya. Ponyatiyno-terminologicheskii slovar / E. B. Alaev. – M. : Myisl, 1983. – S. 76.
7. Территория, признак государства // Энциклопедический Словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона URL: <http://www.vehi.net/brokgauz/> (дата звернення: 25.03.2019) ; Territoriya, priznak gosudarstva // Entsiklopedicheskiy Slovar F. A. Brokgauza i I. A. Efrona URL: <http://www.vehi.net/brokgauz/> (data zvernennya: 25.03.2019).
8. Баймуратов М. О. Міжнародне право : Підручник / М. О. Баймуратов. – Х. : Одісей, 2001. – С. 400 ; Vaimuratov M. O. Mizhnarodne pravo : Pidruchnyk / М. О. Vaimuratov. – Kh. : Odissei, 2001. – S. 400.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства // Соч. – Т. 21. – С. 213 ; Marks K., Engels F. Proishozhdenie semi, chastnoy sobstvennosti i gosudarstva // Soch. – Т. 21. – S. 213.
10. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні:

методологічні підходи до визначення основних ознак / М. О. Баймуратов // Публічне право. – 2011. – № 2. – С. 4-11 ; Baimuratov M. O. Publichna samovriadna (munitsyalna) vlada v Ukraini: metodolohichni pidkhody do vyznachennia osnovnykh oznak / M. O. Baimuratov // Publichne pravo. – 2011. – № 2. – S. 4-11.

О. Н. Kurchin

**LOCAL SELF-GOVERNMENT AS AN EXISTENTIAL ENVIRONMENT
IMPLEMENTATION OF CITY BUILDING ACTIVITIES**

The article deals with theoretical and methodological approaches to the definition of local self-government as an existential environment for urban development. The concept, content and current tendencies of development of the institution of local self-government as an important constitutional law institute in the modern conditions of constitutional modernization of regulation of social relations are determined.

Key words: *local self-government, urban planning, local democracy, decentralization, municipal law.*

Стаття надійшла до редакції 21.04.2019 р.